

EGY TŐRŐL FAKADÓ KÉT VÁLASZ

A L E K S A N D A R T I Š M A

Bori Imrének

Ez év szeptemberében felkérés érkezett hozzám, hogy válaszoljak egy-egy körkérdésre. Az egyik ankétot a párizsi *Libération* indította, s azt kérdezi benne: „Mire gondol Ön?” A másikban a hamburgi *Die Zeit* a résztvevők valamely jellemző fényképét kéri, kísérőszöveggel.

A *Libération*nak az alábbi választ küldtem el:

Még ma is a hitleri Németország gyűjtőtáborainak foglyaira gondolok, amint állnak az Apelplatzon, s amikor a blokkparancsnok elordítja magát: „Mützen ab!”, lekapják fejükről a sapkát, majd a „Mützen auf!” vezényszóra, újból a fejükbe csapják. Ha a parancsnok úgy találja, hogy valamelyik fogoly nem viselkedett szabályszerűen, hogy – mondjuk – nem kapta le vagy nem tette vissza elég gyorsan a satyakot, vagy netán megmozdult, amikor erre senki sem szólította fel, akkor az előljárónak joga van őt maga elé rendelni és megbüntetni. A kiszóltított táborlakó ilyenkor köteles a parancsnok színe elé járulni, és bemutatkozni olyképpen, hogy nem a nevét, hanem a táborban kapott személyi számát mondja be. Például így: „Dreihundärtsechzig-achthundärt-neunzehn.” S ezt akkor is németül kell elhadarnia, ha nem tud németül, sőt, nem is hallott német szót, mielőtt táborba került volna. Mindenekelőtt meg kell jegyeznie ezt az idegen nyelven képzett számkígyót, azután betéve tudnia, és úgy begyakorolnia, hogy bármikor gyorsan, de jól érthetően kivágja, mint a huszonegyet, hogy az előljáró nehézség nélkül megértse, és esetleg feljegyezze, mielőtt botjával, egyszer vagy többször, ráhúzza a fogoly fejére vagy hátára, vagy pedig kirója a büntetést. Ez plusz munkából áll, vagy magánzárkát jelent a bunkerben, mely olyan szűk, mint a kéménykürtő, úgyhogy leülni nem, csak állni lehet benne.

Ezekre a foglyokra gondolok nemcsak száanalomból, hiszen az mit sem segíthet rajtuk még akkor sem, ha az ütlegekkel, éhínséggel, betegséggel dacolva túléltek a légert. Feléjük szállnak gondolataim amiatt az emberi butaság miatt is, amely ilyen megaláztatásra és szenvedésre ítélte őket. Ezekre a megaláztatásokra és szenvedésekre embertársaik ítelték őket egy olyan pillanatban, amikor erősebbek voltak náluk. Az elmarasztalás egyetlen oka pedig a különbség volt, az, hogy az áldozatok nemzeti, faji vagy ideológiai hovatartozásuk alapján különböztek amazoktól.

Vagyis, te nem tartozol a nemzetemhez, a fajtámhoz, a világnézeted is más, és mivel erősebb vagyok nálad, jogot formálok rá, hogy pusztá számot csináljak belőled, hogy mint egy közönséges számot, magam elé citáljalak és büntesselek, hogy kénytelen légy akkor kapkodni a sapkához előttem, amikor én akarom, s eltűrni az ütlegeket, amelyeket rád mérek csak azért, mert úgy gondolom, hogy vétettél valamiféle előírás ellen, melyet én magam agyaltam ki anélkül, hogy előzőleg hozzájárulásodat kértem volna.

Honnan az emberekben, bizonyos emberfajtában, a mások alárendelésének ez a szükséglete? Igaz, a természetben nincs egyenrangúság, ám az ott tapasztalható egyenlőtlenség nem írja elő, hogy a gyengébb tiszteletben tartja az erősebbiknek a szabályait. A nyúl elfut az oroszlán elől, de nem köteles oroszlán módra viselkednie. Ezért inkább felhúzza a nyúlcipőt, mint ahogyan a napraforgó is kifordul a tölgyfa árnyékából, hogy életben maradjon, és magot hozzon. Egyedül az ember nem állhat odébb, mert egy másik ember előírta számára, hogy igenis ott kell maradnia, ahol majd a jogtiprást végrehajtják rajta. Eszerint az előírások megfosztottak bennünket attól a szabadságunktól, amely a természet részeként megilletett bennünket, a szabályokat pedig csupán az erősebb jogán hoztuk meg. Az, ami a természet fölé emelt bennünket, az erőnk, mind hajlékony, ügyes testünknek, mind pedig találékony elménknek ereje egyaránt, nemcsak hogy gonosztevőket, hanem nevetséges, ostoba fajnókat csinált belőlünk, akik szenvedésre kárhoztatják egymást csak azért, hogy fölülkerekedjenek.

Márpedig miként a nyilvánvaló mérgezett hegye, éppen a német Harmadik Birodalom légerei összpontosították magukban az embernek azt a vad elszántságát, hogy kivetkőzzék önmagából, ha belepusztul is.

A *Die Zeim*ak egy régóta őrzött lapkivágást küldtem, meg az itt következő szöveget:

Egyetlen olyan fényképem sincs, amely valami fontos emlékemhez kötődne.

Igaz ugyan, hogy amikor megkaptam az első fényképezőgépetem, saját magamat is többször lefényképeztem: afféle önarcképeket készítettem a nagynéném lakásán, ő ajándékozott meg a géppel, ahol ismételten a tárgyilencse

előtt mutogattam állítólagosan csinos pofimat, eképpen készülvén a nagy szerelmi sikerekre, amelyek sohasem valósultak meg.

Ezenkívül, különféle alkalmakkal, mások is lefényképeztek. Mint a család fiát, mint diákot, mint egyetemi hallgatót, mint katonát, mint a közönség előtt fellépő író, mint férjet, mint apát, mint nagyapát. Mindez hamis, hazug volt, mert én sohasem voltam igazi, hanem a családnak csak állítólagos fia, áltanuló, álegyetemista, álkatona, álíró a dobogón. Hazudtam, mert ezt elvárták tőlem, hazudtam, hogy békén hagyjanak. Egyedül akkor nem hazudtam, amikor írtam, de hát fényképezni csupán a kezét lehet, amely ír, nem magát az írást is, nem azt, ami lesz belőle.

Ezért a sajátom helyett másnak a fényképét küldöm, de egy olyant, melyet magaménak ismerek el.

Lengyelországban, egy háborús albumban találkoztam vele először. A gettó lakói egy csoportjának elhurcolását ábrázolja, Varsóban, ha jól emlékszem.

Mindjárt láttam, hogy ott elől, a jobb sarokban, az a felemelt karú kisfiú, az én vagyok. Nemcsak hogy a vonásai hasonlóak, hanem az arckifejezése és egész tartása is hűen kifejezi serdülőkorom alapérzését: a tehetetlenségét az élet, az emberiség, a valóság reguláival szemben.

Időközben a fénykép világszerte ismertté vált, itt is, ott is gyakran felbukkan, meg hát a rajta levő fiúról is vannak már adatok. Egyébként ő sokkal fiatalabb, mint amilyen én voltam a varsói gettó felszámolásakor. Én azonban továbbra is magamra ismerek benne, egyedül őbenne.

BORBÉLY János fordítása

A Bori család 1931-ben